

BEVEZETŐ GONDOLATOK KISCSŐSZ KÖZTÉRHASZNÁLATÁNAK ELEMZÉSÉHEZ

A falusi köztér vizsgálatához két fogalom értelmezése elengedhetetlen: a falu és a köztér. Az előbbi meghatározására több írásban is tesznek kísérletet. Bárth János települeselemző kötetében¹ több szempont alapján vizsgálja a szó jelentését: míg a politikai, szociológiai megközelítés a település lakóival, azok tradicionális létével, a mezőgazdasággal foglalkozó parasztsággal, a budapesti köznyelv valamiféle rosszízű alacsonyabb rendűséggel, elmaradottsággal, a köznapi beszélt nyelv a nem városi jogú település belterületével, épített világával azonosítja, addig a településföldrajz és településnéprajz számára a városi joggal nem rendelkező település egészét jelenti. A 10 évvel később, 2007-ben megjelent Változó falvaink című írásban a szerzők² ennél egyszerűbb és talán a falvak mai helyzetére inkább jellemző meghatározást használnak: *„A falu definíciói jobbára abból indulnak ki, hogy e településtípus a város ellentétpárja. A falu korábban kézenfekvő meghatározásai ugyanis mára használhatatlanokká váltak; már nem az agrártevékenység a kizárólagos funkciója, a falu nem azonosítható az agrártelepülésekkel, a lakosság foglalkozási szerkezete nem határozza meg egy település faluvoltát, szociológiai jellemzői közeledtek a városi lakosságéhoz, az építészeti szakirodalom használta műszaki kritériumok is egyre kevésbé használhatóak. Marad tehát a város-falu dichotómia alapján történő definiálás. ... Falvaknak tekinthetjük tehát azokat a településeket, amelyek nem rendelkeznek városi funkciókkal.”*

A közteret, mint ezt a mindenki számára közel azonos jelentéssel bíró téri megnyilvánulást sem lehet egyértelműen definiálni. Hiszen maga a köztér nem feltétlenül egy konkrét téri jelenség, hanem a külső, mindenki számára elérhető terek összessége. Egyesek szerint „minden olyan terület, amely nyitott és elérhető a társadalom minden tagja számára”³, mások a közteret politikailag közelítik: „a közteret hagyományosan megkülönböztetjük a magántértől abból szempontból, hogy ki fér hozzá, mi a belépés felett gyakorolt kontroll forrása és természete”, megint mások úgy gondolják, hogy köztérnek tekinthetők „az utcák, a parkok, a média, az internet”⁴, vagyis a közélet színterei, mind valós, mind virtuális szinten. Ezek mind nagyon jellemző megállapítások, de jelen esetben leginkább a falusi köztérre, a településen található és bármilyen célra használt teresedésekre helyeződik a hangsúly, valamint a nyilvános és magánszféra térbeli kapcsolatairól és azok jelentőségéről szól a későbbi elemzés.

A vidék problematikája és a közterek alakítása (a helyi közösség bevonása, a velük való tervezés és a közösségi megvalósítás folyamata) igencsak népszerű témák jelenünkben. De a két téma nagyon ritkán kapcsolódik össze, a közteret mindig városi kontextusban említi a szakirodalom. Ennek persze kézenfekvő oka a településformák közti különbség, a vidék és város szerkezeti és használati különbözősége. Hiszen míg a városok esetében egyértelmű a köztér megléte és szerepe,

---

¹ Bárth János (néprajzkutató, történész, muzeológus): Szállások, falvak, városok – A magyarság települési hagyományai, 120.o.

² Beluszky Pál és Sikos T. Tamás

³ Zachary P. Neal, szociológus meghatározása

⁴ Neil Smith, geográfus és Setha Low, antropológus definíciója

addig a falusi közegben ez nem annyira evidens. A városok szerkezetében, az utcák szövetében tisztán felismerhető a hétköznapi járó-kelő számára is a városi tér. A jól megtervezett vagy esetleg a nagyon elhanyagolt tér az, ami kiemelheti a megszokott, mindennapi közegből és beszéd tárgyává válhat. A faluban már nem ilyen általános közteret definiálni. Régen, mikor a falvak kifejezetten agrárfunkciójú települések voltak, akkor is formálódott tér a helységben. A falvak többségében építettek templomot, és ennek előterében vagy közvetlen környezetében kialakult egy kisebb tér, ami ha csak hetente egyszer is, a mise előtt és után, de találkozásra, beszélgetésre szolgált, helyet teremtett a közösség számára. „A templom körül legtöbbször tér keletkezett, amely a fórum szerepét töltötte be a falu életében. Itt találkoztak és társalogtak egymással mise, illetve istentisztelet előtt és után a falubeliek. Itt tartották a piacot, a búcsút, a hirdetést, a népgyűlést.”⁵ - írja Bárh János, mikor a különleges objektumok településformáló szerepét vizsgálja. A templom tehát nem pusztán településképet meghatározó építmény, hanem a falu térformálásában is jelentős szereppel bír, és ezáltal meghatározza a helyi közösség térhasználatát is. A falu "főtere" általában a falu fizikai központjában található mely egyben a település szellemi és szimbolikus központja is. Az oktatási, adminisztrációs, vallási, egészségügyi és kulturális intézmények mind itt kapnak helyet, és itt található az a hely is, ami fizikailag és szimbolikusan is összeköti a falut, a falusi embert a nagyvilággal: a távolsági autóbuszok megállója. És ha pusztán ezeket vesszük figyelembe, tisztán látható, hogy ez a pont minden egyes faluban (legyen az bármilyen népszerű idegenforgalmi központ vagy egy csendes, "mozdulatlan" zsákfalu) megtalálható és jelentőséggel bír az ottlakóknak. Ha iskola, óvoda, kulturális intézmény nincs is, de templom és buszmegálló biztosan van.

A megtalált szakirodalmakat lapozgatva egyértelművé vált az, hogy a falusi köztér megfogalmazásával alig-alig találkozni az írásokban, és ha igen, akkor is csak rövid utalásként, csupán megemlítve azt. De az is világossá vált számomra, hogy ezt a témát nem is lehet egyszerűen (város)építészeti szempontból vizsgálni. Az adott hely adottságainak (természeti adottságok vagy az épített környezet) vizsgálata, az ott élők életmódja, véleménye, igényeinek felmérése, számos szociológiai, gazdasági és demográfiai kérdés tisztázása nélkül ez nem is lehetséges. Megismerni a jelenkori falusi életformát. A falvak hosszú éveken át tartó átalakulása nyomán már nem meghatározható egyértelműen egy falu élete. A hagyományos falusi életforma eltűnésével (bár tény, hogy manapság ez is sokak számára kezd érdekessé, és a világunk „elhasználódása” miatt egyes körökben szinte már divattá válni), a mezőgazdaság korábbi uralkodó szerepének megszűnésével nehezebben meghatározható egy falu jellege, ma nagyon változatos összetételben működik egy-egy község. Van, ahol még találni az agrármunkát sokra tartó, azt értékelő és emiatt azt művelő embert és csoportot (ami természetesen életformát is jelent), de emellett még nagyon sokrétű a lakosság összetétele: sok az ingázó, a közeli városba dolgozni járó lakos, akik sokkal kevesebb időt töltenek az adott helyen. Valószínűnek tartom, hogy a helyi sajátosságok is fontos szerepet játszanak annak megítélésében, hogy kell-e az adott helynek kialakított, gondosan megtervezett köztér, falusi tér. Nyilvánvaló, hogy egy idegenforgalmi funkcióval működő helységben más típusú és minőségű közterület-használat és téralakítás szükséges, mint másutt, ahol például a szegénység a legmeghatározóbb elem. De úgy gondolom, hogy a közterek méltó

---

⁵ Bárh János: Szállások, falvak, városok

kialakítása és formálása akár kiindulása is lehet egy (jó) közösség kialakulásának a ma többnyire városból kikivánczó, elvonulni vágyó, a vidék nyugalját kereső egyének csoportjában.

Újabb kérdés a külső tér meghatározása egy falusi környezetben. A városi szövetben kialakuló közterek a beépítés jellegéből adódóan teljesen más képet mutatnak és más használati módot vetítenek előre, mint egy falusi közegben. Az egymás mellett sorakozó, saját portával (külső térrel) rendelkező házak, családok teljesen más használatot feltételeznek egy kialakított falusi teresedés esetén. Ebből egyértelművé válik az, hogy a falusi köztér önmagában nem vizsgálható. Ehhez szorosan kapcsolódik az ezt körülvevő privát külső terek sora is.

Hiába az erős urbanizálódás, a falvak köztérhasználata nem alakult városi jellegűvé. Nem a mindennapos térhasználat a jellemző, hanem inkább az időszakos, ünnepi. A falusi köztér régen is, és még a mai napig is a meghatározó események helyszíne. Emiatt szükséges ezek újragondolása vagy akár csak méltó helyreállítása. Schneller István gondolatai, miszerint: "... az ember nem ér véget bőrének felületénél, mint az állat, hanem határa a ház, amelyben lakik, a város, ahol él, a közösség, ahova tartozik stb. ... Az épített felületté vált határ csak jelzi, hogy ez az élettér hol vált át belsőből a külsőbe. Az ember léte a kapcsolatban levés intenzitásában a határain forrósodik fel, határ és áthatás különösen fontos a számára.", így hasonló hangsúlyt kell helyezni az embert körülvevő külső terek alakítására, azok használhatóságára. "Mindennapi tapasztalatunk, a fizikai térben is, a helyek különbözősége. Domborzat, víz, nap, növények, kövek, épületek, tárgyak és mindaz, ami ott történt, tesznek egyszerivé és megismételhetlenné számunkra egy-egy helyet. A hely otthont jelent, nemcsak fizikai, hanem szellemi értelemben is, formáló hatása létezésünk minden szférájára kihat."⁶ - ez rávilágít arra, hogy milyen fontos a minket körülvevő terek formálása, kialakítása, mennyire meghatározza mindennapjainkat a közeg, melyben létezünk. Az építész egyik legfontosabb feladata pedig a környezet minőségi alakítása. Ez a küldetés talán egy kicsit képes reagálni világunk váláshelyzetére, a szociális, közösségi folyamatokat pozitív irányba terelni.

Ez előbbieket mind a téma megalapozottságát igyekeznek alátámasztani, mely a továbbiakban egy konkrét településre szorítkozik majd: Kiscsösz köztérhasználatának elemzése. A falu részletes ismertetése, földrajzi elhelyezkedése, a környék bemutatása az egész elemzés elő-követelménye. A választott helyiség valamiféle típusba sorolása segít az adott falu gazdasági, társadalmi jellemzőinek meghatározásában, irányt mutatva a további lépésekhez. A hely morfológiai vizsgálata értelmezi a település szerkezeti jellegét, az utcák, terek viszonyát, a beépítést alkotó házak szövetét. Ez az építészeti vizsgálat elengedhetetlen része a faluban lévő téri szituációk megismerésének, megmutatja a nyilvános és privát szféra térbeli kapcsolatát. Az építészeti struktúra vizsgálatán túl az ott élők megkérdezésével, az időről időre szervezett programok, rendezvények, a hétköznapi élet megismerésével tiszta képet kapunk a tényleges térhasználatról, az esetlegesen felmerülő igényekről. A tervezési helyszínnek választott téri szituációk működőképessége, időről időre használt teresedések, de ezek továbbgondolása minőségi változást jelenthet az adott közösség életében.

---

⁶ Schneller István: Az építészeti tér minőségi dimenziói - Tér és hely 15. o.

A további tanulmány egyik meghatározó irodalmának, az elemzés tárgyául választott konkrét falu típusba sorolásának megállapításához felhasznált szakirodalom annotációja:

Beluszky Pál – Sikos T. Tamás: Változó falvaink

[Magyarország falutípusai az ezredfordulón]

MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2007

A szerzőknek 1982-ben már megjelent egy kötete, melyben az 1948 és 1982 közötti időszakban végbemenő faluformáló folyamatokat próbálták feltárni, és az emiatt végbemenő változások alapján a magyar falvakat falutípusokba sorolni.

„A falu definíciói jobbára abból indulnak ki, hogy e településtípus a város ellentétpárja. A falu korábban kézenfekvő meghatározásai ugyanis mára használhatatlanokká váltak; már nem az agrártevékenység a kizárólagos funkciója, a falu nem azonosítható az agrártelepülésekkel, a lakosság foglalkozási szerkezete nem határozza meg egy település faluvoltát, szociológiai jellemzői közeledtek a városi lakosságéhoz, az építészeti szakirodalom használta műszaki kritériumok is egyre kevésbé használhatóak. Marad tehát a város-falu dichotómia alapján történő definiálás. ... Falvaknak tekinthetjük tehát azokat a településeket, amelyek nem rendelkeznek városi funkciókkal.”

A 2007-ben megjelent újabb kötet hasonló felépítésben először bemutatja a hazánkban végbemenő faluformáló folyamatokat, majd e tanulságok alapján a szerzők által megalkotott falutípusizálási módszereket ismerteti, végül ezek eredményeiként definiált falutípusokat mutatja be.

A magyar falvakat formáló folyamatok elemzését két külön fejezetben tárgyalja a kötet:

I.

Az I. fejezetben az 1990 előtti időszak történéseit mutatja be, történeti áttekintéssel határozza meg a változások okait, valamint statisztikai adatokkal alátámasztja a változási folyamatokat és az akkor kialakult állapotokat. A történeti vizsgálat kiterjed a települések lakosságszámának, a lakosok foglalkoztatásának, a települések használati módjának változására, a magyar települések valamint a lakosság gazdasági helyzetének meghatározására.

1949-ig Magyarország településállománya, hálózata hagyományos elvek alapján szerveződött. A keresők 53,8 %-a mezőgazdasági munkából élt, a lakosság többsége „tradicionális” funkciójú falvakban élt. Az akkoriban jellemző településtípust az agrárszerepkör túlsúlya, a lakó- és munkahelyek egybeesése, izoláció és szerény infrastruktúra jellemezték. A „fordulat évében” (1948) mélyreható változások történtek, komoly életforma-váltás következett be. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az agrárkeresők arányának statisztikai adatai:

1949 53,8 %

1960 38,5 %

1990 15,3 %

Nagymértékű vándorlások indultak meg a falvakból, a falusi keresők 2/5-e ingázóvá lett. 1960 után a földterület csupán 4,5-5 % - át művelték magángazdaságokban. Állandó helyezkedés jellemezte ezt az időszakot: a mezőgazdasági munkát felváltotta az ipari munka, a maga-ura gazdálkodóból alkalmazottá váltak, kiszakadtak a faluból és városba költöztek. A faluállomány is differenciálódott: a városok, nagyüzemek mellett gyarapodó községek a jellemzők, míg a hátrányos területeken a falvak

kihalásnak indultak. Az 1989-1990-es rendszerváltás kevésbé drasztikus változásokat jelentett a falvak életében, hiszen a falusi élet 1948 után kialakult alkotóelemei már megszokottá váltak.

II.

A II. fejezetben a rendszerváltozás utáni korszakot vizsgálja, a rendszerváltozás faluállományra gyakorolt hatásait elemzi:

- a piacgazdálkodás politikai, jogi, tulajdonosi feltételei megteremtődtek, így a falvak is kiléptek a „települések” piacára

- a tanácsrendszerben jellemző központi finanszírozást, valamint a szubjektív megítélés alapján történő pénzzuttatást felváltotta a normatív központi ellátás (a költségvetési juttatásokat az egy főre jutató fejkvóták, részben meghatározott feladatok kvótái alapján kapták az önkormányzatok)

- növekedett a települések önkormányzati jellege, autonómiája (ezzel egyidejűleg csökkent a megyék szerepe)

- 1990 után felgyorsult a községek várossá nyilvánítása (míg 1982-ben 100-nál kevesebb várost regisztráltak, addig 2006-ra a városok száma 289-re emelkedett), illetve Magyarország lakosságának 2/3-a városban él

- a politikai-társadalmi változások első évében erős gazdasági recesszió indult meg: csökkent a foglalkoztatottak száma, visszaesett a gazdasági aktivitás, átrendeződött a foglalkoztatási szerkezet (a mezőgazdasági keresők aránya jelentősen, az ipari keresők aránya kissé csökkent, a terciér szektor keresőinek aránya pedig növekedett), visszaesett a termelés (a bányák, ipari üzemek bezárásával válságövezetek alakultak ki, és megjelent a MUNKANÉLKÜLISÉG)

- változott az alapfokú intézményhálózat szerepe

- megindult a szuburbanizáció (az olcsóbb „vidéki” élet reményében többen költöztek városból falura)

Az itt vázolt folyamatok által kialakított faluállomány helyzetét, a kialakult falutípusokat kívánta feltárni a tanulmány.

III.

A könyv III. fejezetében a már ismert falutípusozási kísérleteket, az eddig használt módszereket mutatja be, a korábban faluelemzéssel, -tipizálással, -csoportosítással foglalkozók munkáit veszi sorba:

- Prinz Gyula, Mendöl Tibor később Bárth János - alaprajzi típusok

- Major Jenő - népességszám szerinti osztályozás

- Bajmócy Péter és Balogh András - aprófalvak típusai

- Erdei Ferenc - különleges falvak

- Lettrich Edit - a lakónépesség foglalkoztatási szerkezete alapján

Ezen túl pedig az 1980-as évektől megjelent új eljárásokról ír: a szerzők (Beluszky Pál és Sikos T. Tamás) korábbi tipológiáját, Vágvolgyi András osztályozását, mely csupán 98 településre korlátozódott.

IV.

A IV. és V. fejezetben a szerzők által meghatározott módszert ismertetik: a hagyományos módszertani eljárásokkal szembeni előnyeit, a faktor- és klaszteranalízis módszerének részletes ismertetését, és természetesen az analízis eredményeit. A faktoranalízis egy többváltozós matematikai-statisztikai módszer, melynek során a felhasznált információkat (adatokat) faktorba sűrítik. Ez az eljárás képes nagyszámú változókat kezelni, valamint a mutatórendszer belső összefüggéseit is képes feltárni.

Az analízishez a szerző 7 csoportba sorolt 27 alapmutatót (szempontok számszerűsítő változói) vettek alapul. A vizsgálat egy 2875 (községek száma) x 27 (mutatók száma) adatmátrixból indult ki. A lehetséges eljárások közül 3 fontos szempont alapján választották ki az adott feladat elvégzésére alkalmas változatot. A főkomponens analízissel nyert 8 faktoros változatot tartották a legalkalmasabbnak a típusalkotáshoz. (A korábbi, 1982-es analízisnél 13 faktoros változatot használtak. Míg ott a településnagyság és az alapellátás szintje volt a legmeghatározóbb, addig a 2006-os változatban a munkaerő-piaci helyzet.) A fejezet részletes tárgyalja az egyes faktorok tartalmát, és ábrán illusztrálja az egyes faktorokhoz tartozó faktorpontértékeket a magyar községekre vonatkoztatva.

V.

A VI. fejezetben mutatják be az elemzés során meghatározott 7 falutípust: részletesen jellemzi az egyes típusokat és altípusokat, táblázatosan bemutatja a típusba tartozó helységek fontosabb számadatait, valamint az adott típus településeinek területi elhelyezkedését térképen illusztrálja.

VI.

Az utolsó, VII. fejezetben az elemzést, a magyarországi falutípusizálást azzal a gondolattal zárja, hogy bármekkora adatbázissal és bármilyen matematikai-statisztikai apparátussal dolgoztunk is, nem tipizálhatóak az egyes falvak, hisz „minden falu megismételhetetlen egyéniség”, és a típusba sorolásokkal épp az egyes települések egyediségét hagyjuk figyelmen kívül, vagyis ma Magyarországon 2800 és valahány falutípus létezik. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a szerző szerint az 1990 utáni változásokat az egyes települések még nem reagálták le, az akkori folyamatok eredményei, hatásai még máig nem rendeződtek össze. Ugyanakkor egyfajta homogenizálódás viszont végbement, hiszen például a kiingázók aránya minden falutípusban magas, az agrárszerep egyértelműen mindenhol háttérbe szorult. Az is zavaró lehet, hogy a falutípusok leírása nem jellemzi az egyes tájak, kistérségek országrészek faluállományainak jellegzetességeit. Egyes térségekben a különböző típusok mixe, a városok szerepe a kistérségekben, a települési szomszédság alakulása jellegzetes „falutájakat”, falukörzeteket hozhatnak létre. Ennek továbbgondolásával a szerzők a falutípusokon túl 9 falutájat jelöltek meg, természetesen további altájak megnevezésével.

Az írás végén nagyon hasznos mellékletet találunk:

- az 1982-es falutípológia adatbázisa
- egyes falutípusok előfordulása a kistérségekben
- a községek legfontosabb adatai és típusba sorolásuk

Kiscsőszej jellemzői az írásban ismertetett tipizálási módszer alapján:

KISCSŐSZ elhelyezkedése a Beluszky Pál és Sikos T. Tamás által alkalmazott falutipológiában

A község lakónépessége, 2001: 128

A kiingázók aránya, 2001: 58,1

60-x évesek aránya, 2001: 39,1

Az aktív keresők aránya, 2001: 24,2

Szellemi foglalkozásúak aránya, 2001: 19,4

Az 1000 főre jutó személygépkocsik aránya, 2001: 171,9

A község lakosság szám-változása, 1990-2001: 69,2

A község lakosság szám-változása, 1949-2001: 24,2

Klaszterszám: 18

Kiscsőszej Veszprém megyében található, a Devecseri kistérség tagja. A Változó falvaink írásban ismertetett falutipizálás szerint a VI.2. altípusba (Kedvezőtlenebb demográfiai folyamatokkal, de számottevő idegenforgalmi szerepkörrel rendelkező kistelepülések) tartozik. Ebbe a típusba tartozó községek vezető funkciója az idegenforgalom, a falusi turizmus, ezek formálják a falu életét, meghatározzák a helyi társadalmak alakulását, valamint kedvező pozíciót jelent számukra a település-versenyben. Idegenforgalmi szerepük mégsem emeli őket országos jelentőségűvé. A kialakult idegenforgalmi szerep még nem nyomta el, nem tüntette el a hagyományos gyökereket. Idegenforgalmi jelentőségük és országos súlyának ellentmondása az alacsony lélekszámmal magyarázható. Ebbe a csoportba tartozik az általam vizsgált Kiscsőszej mellett néhány Balaton parti (inkább északi parton fekvő) kis település, egy-két Őrségi helység, kisebb fürdőhelyek, és olyan turisztikai központok, mint például Szilvásvárad vagy a nemzetközi szinten is népszerű, sokak által látogatott Hollókő.

A szerzők által kijelölt 9 falutáj közül Kiscsőszej az I. falutáj része: Nyugat-Magyarország. Kb. 800 községet magában foglaló apró- és kistelepülési vidék, ahol a községek közel 4/5-ének a lélekszáma nem éri el az ezer főt. A mezőgazdaság számára kedvező természeti adottságokkal bír a terület, kedvező a helységek forgalmi helyzete, kiépült a városhálózat élénk forgalmú központokkal. Jó adottságokkal rendelkező aprófalvas térség ez, csupán az ide tartozó Zala megyei községek és néhány Vas megyében található falu van kedvezőtlenebb pozícióban.

További annotált bibliográfia

Dr. Meggyesi Tamás: A külső tér

Fejezetek egy építészeti térelmélethez

URBANISZTIKAI FÜZETEK

Műegyetemi Kiadó, Budapest, 2004

8

A tanulmány a külső tér jelenségét járja körül, próbálja definiálni. De mint az első állítások között olvasható a külső tér nem választható el teljes mértékben a belső tértől, így inkább egy általánosabb térelmélet született az írásból. A tanulmány írója a tér fogalmát nem pusztán építészeti szempontból közelíti meg és próbálja tisztázni, hanem fontosnak tartja a térfogalom más tudományágakban (filozófia, matematika, fizika, társadalomtudomány, élettudomány, stb....) betöltött szerepét, fontosságát. Meghatározó az egzisztenciális megközelítés is a tér meghatározásánál.

A kötet – ahogy ezt a kötet alcíme is mutatja – nem szándékozik teljes térelméletet felállítani, inkább csak egy ízelítőt akar adni ebből a témából, több megközelítésben vizsgálva azt. A hat részből felépülő írás külön csoportokba szedi a térelmélet vizsgálati szempontjait:

- az első részben a külső térrel – illetve a korábban megfogalmazott indokok miatt az építészeti térrel – foglalkozó szakirodalmat tekinti át röviden hazai és nemzetközi szinten (Hajnóczy Gyula, Szentkirályi Zoltán, Alois Riegl, Sigfried Giedion, Ch. Norberg-Schulz, Yoshinobu Ashihara, Christopher Alexander, Pogány Frigyes, Martin Heidegger, Bollnow...)

- a második rész a hely és tér fogalmát járja körül és a település terének rétegeit igyekszik felfejteni

- a harmadik rész a külső tér építészeti dimenzióit vizsgálja, morfológiailag elemzi a külső tér létrejöttét, kialakulását

- a negyedik és ötödik részben a 'külső' és 'belső' valamint tér és tömeg viszonyát elemzi a városi szövetet vizsgálva

- az utolsó fejezet az általános térelmélet folyamányaként megfogalmazott tervezésméleti irányelveket ismerteti

A kutatás szempontjából fontos gondolatok, az írás tanulsága:

A könyv feldolgozása a terek értelmezésében nyújtott segítséget, a külső terek definiálása szerves részét képezi a konkrét kutatási témának. A kezdetben pusztán térelméleti felvetéseket a település terének rétegeiben, valamint a tömeg és tér viszonyában vizsgálja.

Bárth János: Szállások, falvak, városok

A magyarság települési hagyománya

Kalocsa, 1996

Már a korábban ismertetett Változó falvaink című kötet is utalt a Bárth János, néprajzkutató falutípusizálási kísérletére (morfológiai falutípusok). A Szállások, falvak, városok című tanulmány a néprajz és a hozzá közel álló tudományok településkutató eredményeinek összefoglalása. A település valamint a településnéprajz fogalmainak tisztázása után a magyar településfejlődést mutatja be az írás. A honfoglalás történéseinek felvázolása után a falurendszer kialakulásának miértjei, majd a történelem későbbi korszakainak a települések fejlődésére, változásaira gyakorolt hatásait elemzi a könyv. Végül a magyar nyelvterület településformáit szépen rendszerbe foglaló fejezet zárja a gazdag ábraanyaggal illusztrált tanulmányt.

A kutatás szempontjából fontos gondolatok, az írás tanulsága:

A tanulmány második felében áttekinti a magyar településformákat. „A falu” címszó alatt igyekszik definiálni ezt a településtípust, a sajátosságait számba venni, majd részletesen elemzi az egyes morfológiai falutípusokat alaprajzi elrendezésük, kialakulásuk alapján. A falukép, utcakép című alfejezetben bemutatja a faluképet meghatározó elemeket (templom, majorság, temető), a lakóházak eltérő megjelenési formáit (előkertes, utcavonalas, fűrészfogas, fordított házas beépítés), melyek befolyásolják az utcakép kialakulását.

A magyar falu építészeti hagyománya – Istvánfi Gyula műegyetemi professzor röpirata

<http://epiteszforum.hu/a-magyar-falu-epiteszeti-hagyomanya-istvanfi-gyula-muegyetemi-professzor-ropirata>

UTÓIRAT – Post Scriptum 2011/3. XI. évfolyam 62. szám

2011. június

10

2011-ben Istvánfi Gyula, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karának professzora röpiratot jelentetett meg az Építészfórum honlapján a magyar falvak építészeti hagyományairól. Az írás első bekezdésében olvasható a ma igencsak sokszor hallható, kissé lehangoló és sokak számára talán borús jövőképet festő kérdés: „Egyáltalán, falu-e még a falu?”

Istvánfi Gyula aggodalmasan, a magyar falu sanyarúhelyzetét látva próbálja a vidék problematikájára irányítani a figyelmet röpiratában. Az írás tárgyilagosan, de a reményteliség megfogalmazásával mégis egy kissé érzelmesen beszél a vidék helyzetéről. A tanulmányban kapunk egy áttekintést a mai helyzetről, majd végigtekinthetjük a magyar falu változásának történelmi vonatkozásait: a világháborútól a rendszerváltáson át napjainkig. A népi építészet definiálását a falusi lakóház kialakulásának bemutatásával kezdi, majd az ésszerűen, az életvitelhez illeszkedő házépítés eltorzulását elemzi. Az egyszintes kockaházak, majd a többszintes lakótornyok falusi környezetben való megjelenését mutatja be, bírálva a mai falusi építészeti arculat, utcakép alakulását. Igyekszik felhívni a figyelmet a csekély mértékben ugyan, de még megmaradt építészeti értékekre, a hagyományokra. A ma igencsak hangsúlyos energiatudatosság és környezettudatosság fogalmi mellé helyezi az általa ugyanennyire fontosnak tartott hagyománytudatos fejlesztés fogalmát. A ma nagyon háttérbe szorított vidéki építészeti értékek felismerése és azok védelme lenne ennek a célja. És erre egy konkrét eszköztudást mutat be, mely hagyománytisztelő építészeti eredményez a falvakban. De nem csak az építészeti eszköztudást határozza meg, hanem egy programot vázol fel 10 pontban, hogy hol, kiknek és hogyan kellene eljárni, hogy a hagyomány- és értékőrzés sikeres legyen. Az írást egy reményteli mondattal zárja:

„A falu létezik, él, és élni akar.”

BIBLIOGRÁFIA

Nyomtatott könyvek

Beluszky Pál, Sikos T. Tamás: Változó falvaink, Budapest, 2007

Dr. Meggyesi Tamás: A külső tér – fejezetek egy építészeti térelmélethez, Budapest, 2004

Bárth János: Szállások, falvak, városok – A magyarság települési hagyománya, Kalocsa, 1996

Vágvölgyi András: A falu a mai magyar társadalomban, Budapest, 1982

Dr. Kulcsár Viktor: A változó falu, Budapest, 1976

Miénk a tér? – Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban, Csíkszereda, 2000
(Szerkesztette: Bodó Julianna)

Meggyesi Tamás: Települési kultúránk, Budapest, 2008

Pogány Frigyes: A szép emberi környezet, Budapest, 1976

Nemes Nagy József: Terek, helyek, régiók, Budapest, 2009

Schneller István: Az építészeti tér minőségi dimenziói, Budapest, 2005

Hely és jelentés – Tanulmányok az építészetéről és a városról, Budapest, 2002

Györffy István: Magyar falu, magyar ház,

Andorka Rudolf: A magyar községek társadalmának átalakulása, Budapest, 1979

Molnár Géza: Város vagy vidék? – túlélési kalauz a XXI. századra,

Folyóiratok, újságok (nyomtatott, online)

UTÓIRAT – Post Scriptum 2010/5. X. évfolyam 58. szám

Wessely Anna: A közterek politikája – Városi tér az élménytársadalomban

Udvarhelyi Éva Tessa: Köztér, demokrácia és kulturális sokszínűség

UTÓIRAT – Post Scriptum 2011/2. XI. évfolyam 61. szám

Meggyesi Tamás: A történeti települési táj identitás-rétegei

UTÓIRAT – Post Scriptum 2011/3. XI. évfolyam 62. szám

A magyar falu építészeti hagyománya – Istvánfi Gyula műegyetemi professzor röpirata

Vidék és Gazdaság – 2012 különszám

Vidéki Építészet – Hagyományőrzés és értékteremtés

Kistelepülések közterület-fejlesztési terve és arculati kézikönyve

Ház és Ember – A Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve (1980-)

Interneten megjelent írások

<http://www.webvidek.ro/?proba=22>

Tervezzétek át településetek egy közterét!, 2008

[http://epiteszforum.hu/ahol-a-helyi-csoda-nem-csak-harom-napig-tart-zeillern -](http://epiteszforum.hu/ahol-a-helyi-csoda-nem-csak-harom-napig-tart-zeillern-)

A 'vörös szőnyeg' nevű projekt az ausztriai Zeillernben.

<http://epiteszforum.hu/egy-falusi-foter-arculata-a-xxi-szazadban-nagykovacsi>

Köztér-megújítás Nagykovácsiban, egy városias falusi környezetben.

<http://epiteszforum.hu/tajepiteszet-egy-kiskozossegnek-megszepult-az-egy-hektaros-falusi-iskolaudvar-leveleken>

Szabadtér alakítás egy nyírségi, mezőgazdasági jellegű településen.

<http://epiteszforum.hu/egy-kozterfejleszto-szakacskonyvrol>

Egy köztérfejlesztő szakácskönyvről, 2009 Kathleen Madden: Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret?

http://www.afalu.hu/cikkek/a_falusi_kozossegekbe_torteno_befektetes_megterul

Pálinkás József, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének beszéde A magyar vidék szellemi és lelki egészsége témában rendezett beszélgetés keretében az MTA Jakobinus Termében, 2008. június 20-án

http://hvg.hu/utazas/20081028_falusi_ember_titkai_szentpeterszeg

<http://epiteszforum.hu/kan-egy-kihalasra-itelt-falu-ujjalelesztese>

<http://www.archdaily.com/342838/>

http://www.dble.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=374:park-koezter-kialakitas&catid=33&Itemid=167

<http://www.autonomia.hu/hu/tortenetek/kozossegi-tervezes>